

דו"ח סחר בבני אדם לשנת 2019

מידע מא.ס.א. – ארגון סיוע לפליטים ומבקשי מקלט בישראל – על סמך עבודת הארגון בשנת 2018

כללי

על פי נתוני רשות ההגירה והאוכלוסין, נכון ל-30 ביוני 2018 שוהים בישראל 36,659 מבקשי מקלט (או "מסתננים" על פי הגדרת החוק הישראלי). מתוכם 25,552 הם אזרחי אריתריאה ו-7,252 הם אזרחי סודן השוהים בישראל מתוקף מדיניות הגנה זמנית, וכן אזרחי מדינות אחרות באפריקה. לפי מקור זה, 1,345 מבקשי מקלט עזבו את ישראל בין 1 בינואר ל-30 בספטמבר 2015.¹

הדו"ח בוחן את תקופת הדיווח בראי הנושאים המרכזיים שלהלן:

1. מבקשי מקלט מתקשים לקבל גישה לתהליכים שיביאו להכרה במעמדם ונדרשים לעמוד בתנאים בלתי מציאותיים.
2. מבקשי מקלט שמוכרים כקורבנות סחר בבני אדם נאלצים להיאבק על זכותם לשירותי שיקום והגנה נאותים.
3. בשל מדיניות הממשלה, הכוללת מניעת ביטחון חברתי וסיוע ממבקשי המקלט, וכן סנקציות כלכליות, מבקשי מקלט רבים חשופים לסכנת סחר בבני אדם ולהתעללות - גם בישראל. למבקשי מקלט שעברו עינויים בחצי האי סיני אין גישה לשירותי שיקום בישראל, והם פגיעים במיוחד בכל הנוגע לסחר בבני אדם ולהתעללות.
4. בינואר 2018 יזם משרד המשפטים הישראלי פרויקט מיפוי מוגבל על מנת לבחון את צורכיהם ונסיבות חייהם של כ-200 מבקשי המקלט, קורבנות מחנות העינויים בסיני. ההמלצות בעקבות מסקנות הפרויקט טרם פורסמו. הפרויקט מוגבל ביותר בהיקפו ואינו מציע שיקום והגנה לכל מי שזקוק להם.

הגנה וסיוע לקורבנות

1. קשיים בתהליך הזיהוי וההכרה

א.ס.א. החלו בזיהוי קורבנות סחר בבני אדם ובהגשת תביעותיהם להכרה באפריל 2018. להלן סיכום קצר של הבעיות שאנו נתקלים בהן מאז אפריל 2018, כפי שמשקף מהנתונים על מספר האנשים שנמצאים בכל אחד משלבי התהליך:

מספר קורבנות הסחר הפוטנציאליים שעברו את שלב הזיהוי הראשוני: 76

צוות א.ס.א. מזהה קורבנות סחר פוטנציאליים מקרב מבקשי המקלט שפונים לארגון בשעות קבלת הקהל, או מקרב מבקשי המקלט המוכרים לא.ס.א. שמקבלים תמיכה פסיכו-סוציאלית בתוכנית המיועדת

¹ רשות האוכלוסין וההגירה, האגף לתכנון מדיניות. נתוני זרים בישראל. מהדורה מס' 2/2018, יולי 2018 (נדלה 25 ביוני 2019).
https://www.gov.il/BlobFolder/generalpage/foreign_workers_stats/he/q2_2018.pdf

לקורבנות העיניים. נטל הזיהוי של הקורבנות הפוטנציאליים בקרב מבקשי המקלט מוטל באופן כמעט מלא על ארגוני סיוע אזרחיים (עמותות) – הנתיב היחיד שפתוח בפני מבקשי המקלט להכרה בהם כקורבנות סחר.

מספר קורבנות סחר פוטנציאליים שרואינו על ידי איש מקצוע: 28

בשל מיעוט המשאבים, קורבנות פוטנציאליים נאלצים להמתין תקופות ארוכות עד שיגיע תורם לראיון בעמותות.

מספר קורבנות סחר פוטנציאליים שבקשותיהם הוגשו: 10

לעיתים קרובות, עמותות נאלצות לקחת על עצמן עבודה ממשלתית שכוללת מחקר, איסוף מסמכים מגופים ממשלתיים שונים ואיסוף עדויות על מנת להכין את תיקי הבקשות. השגת המסמכים (תיעוד רפואי, פרוטוקולי כליאה וכו') אורכת זמן רב. במקרים רבים, המרואיינים צריכים לשוב לראיון נוסף על מנת להבהיר אי דיוקים בתאריכים או להשלים פערים בזיכרון, היות ואלו עלולים להביא לדחיית בקשתם להכרה. למרבה הצער, רבים מהקורבנות אינם מסוגלים לזכור פרטים מדויקים ותאריכים, מכיוון שמאז ימיהם בסיני חלפו שנים רבות וכמובן בגלל פוסט טראומה שלא טופלה.

בתקופת הדיווח, חמישה קורבנות שרואינו על ידי א.ס.א. ויתרו ולא המשיכו בתהליך בגלל המצוקה הנפשית שנגרמה להם עקב הראיונות החוזרים.

נוסף על כך, ישנן בקשות הכרה רבות שלא ניתן להגיש כלל, מכיוון שהרשויות דורשות עדויות של עדי ראייה שלרוב לא ניתן להשיג מהסיבות הבאות: 1. עברו שנים רבות מאז שמבקש המקלט נפל קורבן לסחר בסיני ולא ניתן לאתר עדי ראייה. 2. עדי ראייה מסרבים לדבר בגלל הטראומה הלא מטופלת שלהם עצמם. 3. קורבנות נרתעים מיצירת קשר עם עדי ראייה בגלל הסטיגמה סביב ההתעללות שחוו. 4. קורבנות סיני הוחזקו לרוב כשעיניהם מכוסות למשך ימים ושבועות, כך שבמקרים רבים עדותם לא תתקבל כעדות ראייה. הרשויות אינן מוכנות לקבל את הראיונות בא.ס.א. ואת ההערכות הפסיכולוגיות כהוכחה מספקת.

מספר התובעים שהוכרו כקורבנות סחר: 5 (בנוסף: 2 נדחו, 3 ממתנינים לתשובה)

הרשויות דורשות מהקורבנות שזיכרונותיהם יהיו מדויקים וללא רבב בכל הנוגע לתאריכים ולפרטים, דרישה בלתי הגיונית בעליל בהתחשב בשנים שחלפו מאז שהוחזקו בשבי בחצי האי סיני. חלק מקורבנות הסחר לא יוכרו ככאלה בגלל פערים בזיכרון. בנוסף, אחת מהבקשות שהגשנו נדחתה מפני שהתובעת שהתה בסיני למשך עשרה ימים "בלבד" ונאנסה "רק" במשך חמישה ימים.

באופן כללי, הצוות המקצועי בא.ס.א. מתרשם כי נציגי המשטרה מתעלמים מכך ששינויים קוגניטיביים ואישיותיים יכולים להתרחש בעקבות טראומה כה מורכבת וחרפה, ומסווגים את הפערים בזיכרוןם של התובעים כ"שקרים". כמו כן, במקרים רבים הדרישה לספק הוכחות אינה הגיונית כלל. במסגרת טיפול באחת הבקשות, צוות א.ס.א. התבקש להציג מסמכים המתעדים הפלה של אישה שנכנסה להריון בסיני בעקבות אונס על מנת להבהיר אם הרתה בסיני או שכבר הייתה הרה כשהגיעה לשם. לאחר התערבותה של בכירה במקרה, זכתה התובעת להכרה ללא התיעוד.

כהערה כללית, ניתן לומר שניציגי המשטרה המקבלים את ההחלטות במקרים הללו מנהלים את התשאולים של הקורבנות הפוטנציאליים כאילו הם חשודים בעבירות פליליות, תוך התעלמות מתעלמים מההשלכות של ההתעללות החמורה שעברו הקורבנות על מצבם הנפשי.

נציין לדוגמה את החשיבות היתרה שהם מקנים לראיונות שנערכו בכלא סהרונים זמן קצר בלבד לאחר שהגיעו מבקשי המקלט לישראל, ראיונות שבהם התקשו לחשוף את מה שעברו בסיני או שלא היו מסוגלים לדבר על כך בפירוט.

2. העדר מענה ושירותי שיקום עבור קורבנות שהוכרו

מבקשי מקלט שהוכרו על ידי מדינת ישראל כקורבנות סחר בבני אדם זכאים לשנה של שהייה במקלט ולשירותי שיקום הכוללים ביטוח בריאות ואשרת עבודה מסוג B1. אף על פי כן, מבקשי מקלט רבים כבר שוהים בישראל שנים רבות לפני שהנם מוכרים רשמית כקורבנות; לעיתים קרובות הם תלויים מאוד בקהילותיהם או שהנם בעלי משפחות שאינם יכולים לעזור, ולפיכך אינם נכנסים למקלט. אלה שאינם נכנסים למקלט אינם זכאים לטיפול רפואי באופן רשמי, אלא רק לשירותים במרכז היום של מסיל"ה בתל אביב. מסיבות אלה, בפועל, קורבנות רבים, במיוחד אלה שגרים רחוק מתל אביב, זוכים לשירותים מעטים מאוד, אם בכלל, כתוצאה מההכרה במעמדם, אפילו בשנת השיקום הראשונה.

זאת ועוד, שעה שקורבנות סחר בבני אדם שאינם מבקשי מקלט יכולים לחזור לארצות מוצאם לאחר שנת השיקום, קורבנות שהינם מבקשי מקלט ונשארים במדינה תחת מדיניות אי-הגירוש של ישראל, מאבדים את אשרות העבודה שלהם ואת הגישה לטיפול משקם. אלה שאינם מתגוררים במרכז הארץ מתקשים לקבל שירות ממרכז היום של מסיל"ה שמטפל בקורבנות סחר בבני אדם לאחר שנת השיקום. כתוצאה מכך, רבים סובלים מהתדרדרות במצבם.

מאז נובמבר 2018 הקטינו תקנות חדשות את אחוז ה"פיקדון" שמבקשי מקלט קורבנות סחר נדרשים לשלם מתוך השכר החודשי שלהם, מ-20% ל-6%. עם זאת, יישום התקנות החדשות נתקל בקשיים רבים והקורבנות נדרשים ליידע את מעסיקהם בכך שהם קורבנות סחר בבני אדם – ציפייה בלתי הגיונית בהתחשב בחומרת ההתעללות שעברו והדחק הפסיכולוגי והרגשי שמתלווה לשיתוף במידע שכזה.

3. מבקשי מקלט שהינם קורבנות עינויים בסכנת סחר והתעללות

הרשויות בישראל מעולם לא הוציאו לפועל מנגנון שמטרתו זיהוי ושיקום של קורבנות עינויים. א.ס.ף הוא הגוף היחיד בישראל שמספק תמיכה פסיכולוגית לקורבנות עינויים בחצי האי סיני; חלקם סובלים מקשיים כלכליים קיצוניים וממצוקה פיזית ונפשית. רבים נשבו ועונו למטרות כופר ונמכרו לקבוצת סוחרים על ידי קבוצת סוחרים אחרת, אך עדיין אינם עומדים בקריטריונים הנוכחיים לסחר בבני אדם שנקבעו בחקיקה הישראלית.

כאשר מבקשי מקלט אלה מוצאים את עצמם מחוץ למסגרת השיקומית לקורבנות סחר וללא טיפול מתאים המיועד לקורבנות עינויים, הם נשארים ללא גישה לשירותים בסיסיים. ככל שהזמן עובר בלא טיפול בפציעות הגופניות ובתסמונות הדחק הפוסט טראומטיות, ומבלי שהקורבנות עוברים שיקום ראוי, תפקודם יורד. כך פוחתת יכולתם לעבוד ולפרנס את עצמם, וגוברת התלות שלהם באחרים בקהילה; תלות זו הופכת אותם לפגיעים יותר לסחר והתעללות.

ב', מבקש מקלט בן 35 מאריתריאה, נמכר לסוחרי אדם בסודן על ידי אדם שסמך עליו ונחטף לחצי האי סיני. הוא הוחזק בסיני עם 28 אנשים נוספים. עיניהם כוסו והם נכבלו בשלשות זה לזה. בימים הראשונים ב' לא קיבל לא מזון ולא מים. הוא עבר התעללות והשפלה, הוכה באכזריות ונחנק בשרשרת עד אובדן הכרה. לאחר שאמר לחוטפיו שאינו יכול לשלם כופר בגובה 25,000 דולרים כפי שדרשו, הם מכרו אותו לקבוצת סוחרים אחרת. גם הם דרשו 25,000 דולרים עבור שחרורו לחופשי. הוא עונה ונתלה בידי מן התקרה. הסוחרים הורו לב' ולגברים נוספים שחטפו לאנוס את הנשים שנכלאו איתם. כשהגברים סירבו, הם הוכו באכזריות. שלושה מהגברים מתו מהמכות. ביום אחר, הסוחרים הניחו כוס על ראשו של ב' וירו בכוס. הוא נשאר בחיים, אבל גבר אחר שנורה בראשו - מת. לאחר ארבעה חודשים הצליח ב' להשיג את כספי הכופר ושחרר. הוא לא היה מסוגל לצעוד באופן עצמאי בגלל פציעותיו ועל כן קורבנות אחרים נשאו אותו אל מעבר לגבול. הטראומה שעבר מקשה עליו לזכור פרטים לגבי הימים הראשונים שלו בישראל.

לב' אין גישה לשיקום ראוי בישראל. הוא חי לבד במשך תקופה כיוון שמגורים משותפים היוו עבורו טריגר לשבי, אבל לא הצליח לעמוד בעלויות וכעת מתגורר עם חברים. הוא סובל מפוסט טראומה, מתקשה לישון, סובל מכאבי ראש ובוכה לעיתים קרובות. היחס המתעלל של המנהל במקום העבודה של ב' כלפיו מהווה עבורו טריגר לזיכרונות מתקופת השבי בסיני ומוביל להתמוטטויות. ב' אינו יכול לעזוב את מקום עבודתו בגלל מצבו הפיזי והנפשי ומכיוון שהוא עדיין חייב כסף לאנשים שעזרו לו לשלם את דמי הכופר.

ב' אינו מוכר כקורבן סחר בבני אדם, כך ש-20% ממשכורתו מנוכים מדי חודש והוא מתקשה לשלם את שכר הדירה ואת עלויות התרופות והאוכל שלו. ללא התרופות, מצבו ממשיך להתדרדר.

נשים קורבנות עינויים נותרות פגיעות במיוחד לניצול, לרבות ניצול מיני, נישואים בכפייה ואלימות, בשל חוסר העצמאות שלהן וחוסר יכולתן לכלכל את עצמן, או בגלל מצב נפשי לא מטופל.

מ', מבקשת מקלט מאריתריאה, אם לשניים, הוחזקה בשבי בסיני במשך שלושה חודשים. היא הוכתה, עונתה במכות חשמל ונאנסה. בתקופת השבי, מ' ניקתה את בתייהם של שוביה ושימשה להם כמתרגמת. מ' סובלת מפוסט טראומה, אינה מסוגלת להיות בקרבת אנשים רבים, חווה חרדה בעקבות רעשים חזקים וסובלת מהערכה עצמית נמוכה מאוד. כל אלה גורמים לכך שמ' אינה מסוגלת לעבוד ופנתה לזנות כדי לפרנס את ילדיה. בן זוגה לשעבר ואב ילדיה של מ' התעלל בה גם כן והיא מפחדת ממנו.

4. פרויקט המיפוי המוגבל של משרד המשפטים לקורבנות עינויים בחצי האי סיני

בינואר 2018, בעקבות לחץ גובר, יזם משרד המשפטים הישראלי פרויקט מיפוי מוגבל שעסק בקורבנות עינויים בסיני. צוות הפרויקט הורכב מנציגים מרשות ההגירה והאוכלוסין וממשרדי הבריאות, המשפטים והרווחה. הפרויקט הוצג בפני ארגוני סיוע אזרחיים כפיילוט שביקש למפות את הצרכים במקרים החמורים ביותר של קורבנות עינויים בסיני.

עמותות מהתחום הגישו לפרויקט יותר מ-100 תביעות להכרה מצד קורבנות עינויים. הפרויקט היה אמור להסתיים ביוני 2018 והמסקנות היו אמורות להתפרסם ביולי 2018, אך ביולי 2018 הודיעו לעמותות שהפרויקט עבר את שלב הפיילוט, כלומר שניתן יהיה להגיש תביעות נוספות לסיוע. הפרויקט הושלם עם כ-200 תביעות.

עם זאת, ההמלצות הראשוניות בעניין חבילות תמיכה שיוצעו לתובעים שנמצאו זכאים לתמיכה על פי הקריטריונים, כללו רק הארכה של אשרות השהייה (לחצי שנה במקום חודשיים) וגישה למרכז היום של מסיל"ה בתל אביב, מרכז שסובל מתת תקצוב וממחסור באנשי צוות ואינו נותן מענה למי שמתגורר רחוק ממרכז הארץ. שום תמיכה לא הוצעה בתחום הטיפול הרפואי. ההמלצות הסופיות טרם הוגשו לאישור הממשלה.

על הפרויקט לסלול את הדרך ליצירת מנגנון מערכתי קבוע לזיהוי כל קורבנות העינויים בסיני, מנגנון שיאפשר להם גישה לשיקום מלא הכולל סיוע רפואי, פסיכולוגי ופסיכו-סוציאלי. על המנגנון לפעול למען כל הקורבנות ולא רק למען מקרים חמורים בודדים. ההמלצות, מרגע שיפורסמו, מוכרחות להוביל ליישום ולתקצוב מידי של מנגנון זה.